

TÜRK MITOLOJİSİNDE KUTSAL SUYUN KORUYUCULARI: DENİZ KIZLARI

GUARDIANS OF HOLY WATER IN TURKISH MYTHOLOGY: MERMAIDS

ELİF DUMAN

Bilim Uzmanı, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı.

*Science Expert, Istanbul Kültür University, Faculty of Arts and Sciences, Department of
Turkish Language and Literature, Department of Turkish Folk Literature.
elifduman61@gmail.com*

 Yazarın ORCID numarası
 <https://orcid.org/0000-0001-8040-9292>

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-8, Haziran- June 2024 Rize

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 14.05.2024
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 17.06.2024
Sayfa-*Pages*: 90-102.

Atıf/Citation: Duman, Elif, (2024), “Türk Mitolojisinde Kutsal Suyun Koruyucuları: Deniz Kızları” *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 5/1: 90-102.

TÜRK MITOLOJİSİNDE KUTSAL SUYUN KORUYUCULARI: DENİZ KIZLARI

Elif DUMAN *

Özet

Kâinatın, canlıların varlığının başlangıcı olan anlatılarda ortak olan en önemli öge sudur: Su, ilk yaratılan unsurdur. Bütün canlılar da yaratılışın ve hayatın başlangıcı olan sudan dünyaya gelmiştir. Suyun hem anlatılarda hem de halk arasında yaygın olarak; temizlenme, arınma gibi anlamlar taşıdığı bilinmektedir. Kâinatın özü olarak kabul edilen su hem doğurganlığı hem de öldürücülüğü temsil etmektedir. Bununla birlikte su ulaşılması en kolay elementtir. Bu sebeplerden çeşitli milletlerde suyu koruma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Suyu korumak adına; su kenarlarında, göllerde, derelerde çeşitli olağanüstü varlıkların yaşadığı mitleri ortaya çıkmış ve anlatılara girmiştir. Bu olağanüstü varlıkların tasviri; çoğu batılı kaynaklı popüler kültür ürünü eserlerde ve filmlerde rastladığımız üst kısmı insan alt kısmı balık formundaki deniz kızlarıdır. Bu tasvir Türk mitolojisinde de çeşitli şekillerde kendisini göstermektedir. Yaratılışta önemli bir payı olan “Ak Ana” Türk mitolojisindeki ilk deniz kızı olarak kabul edilebilir. Ak Ana tasviri birebir yarı insan yarı balık tasvirine uymaktayken, bir su ruhuna deniz kızı diyebilmek için onun başka özelliklerine de bakılması gerekmektedir. Türk mitolojisinde Ak Ana ile başlayan deniz kızı, diğer milletlere göre yumuşak başlı ve asıl amacı suya doğrudan gelebilecek zararlardan suyu korumak olan varlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, su kültü, su ruhları, Türk mitolojisi, deniz kızı.

GUARDIANS OF HOLY WATER IN TURKISH MYTHOLOGY: MERMAIDS

Abstract

The most important element common to narratives that mark the beginning of the existence of the universe and living things is water: Water is the first element created. All living things were born from water, which is the beginning of creation and life. Water is commonly used both in narratives and among the public; It is known that it carries meanings such as cleansing and purification. Water, considered the essence of the universe, represents both fertility and lethality. However, water is the easiest element to reach. For these reasons, the need to protect water has emerged in various nations. In order to protect water; Myths about the existence of various extraordinary beings at water edges, lakes and streams have emerged and entered the narratives. Depiction of these extraordinary beings; Most of the mermaids we come across in western popular culture works and movies are mermaids with a human upper part and a fish lower part. This depiction also shows itself in various ways in Turkish mythology. "White Mother", who had an important share in creation, can be considered the first mermaid in Turkish

---

* Bilim Uzmanı, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, elifduman61@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8040-9292>.

mythology. While the depiction of the White Mother exactly matches the half-human, half-fish depiction, in order to call a water spirit a mermaid, its other characteristics must also be considered. Starting with the White Mother in Turkish mythology, mermaids appear as creatures that are gentle compared to other nations and whose main purpose is to protect the water from any direct damage that may come to the water.

Keywords: Creation, water cult, water spirits, Turkish mythology, mermaid.

Giriş

İlkel dönemlerde yaşamış insanlar, tabiatın gizemli olaylarını açıklamak için çeşitli hikâyeler anlatma ve alegorikleştirme ihtiyacı hissetmişlerdir. Zaman içerisinde ilkel insanların anlattığı bu hikâyeler, kültürel kimliklerin belirlenmesinde önem arz etmiş; Eski Yunanca'da birbirine zıt manalarda kullanılan myhtos ve logos kelimelerinin birleşimi ile "tüm mitleri bilimsel metotla inceleyen bilim dalı "anlamına gelen mitoloji terimi ortaya çıkmıştır. Bir yönüyle zıtlıkların birleşiminden doğmuş olan mitoloji; günümüzde edebiyat, tarih, sanat tarihi, görsel, işitsel ve plastik sanatlar, dizi/film sektörü gibi pek çok alanda sanata, sanatçıya ve bilime ilham kaynağı olmuştur (Doğru 2023: 48). Bu bağlamda karşılaşılan mitik olgulardan birisi de deniz kızlarıdır. Gerek dünya mitolojisinde çokça rastlanılan; gerekse popüler kültürün sunumu ile dizilere, filmlere konu olmuş olan deniz kızları; bazen basında da gerçekliğinin sorgulandığı haberlerle karşımıza çıkmaktadır. Fakat ne halk arasında ne akademik anlatılarda karşımıza Türk mitolojisindeki varlıklarıyla alakalı bir anlatım çıkmamaktadır. Öyle ki bu olağanüstü varlıkların tamamen batılı kaynaklara ait oldukları düşünülmektedir. Türk mitolojisinde ise bir su ruhundan bahsederken karşımıza şu kısır cümle çıkmaktadır: "Deniz kızına benzemektedir." Bu ifadeden sonra konu ekleme olmaksızın kapatılmaktadır.

Bu çalışmada Türk mitolojisinde deniz kızı ile ortak özellik taşıyan olağanüstü varlıkların neden deniz kızı olarak kabul edilmesi gerektiği hususu üzerinde durulmuştur. Deniz kızı olarak tanınan bu olağanüstü varlıkların şekil özelliklerinden başlayarak işlevlerine, yaşam alanlarına, güçlerine, iyi veya kötü olarak adlandırılmalarına, anlatılarda karşımıza çıkan ortak amaçlarına değinilmiş ve bu ortaklıklar sonucunda Türk mitolojisinde deniz kızı tabirine uymakta olan varlıklar ele alınmıştır. Ele alınan su ruhlarının dünya mitolojisinde kabul görmüş deniz kızı ile ortaklıklarına değinilip Türk mitolojisinde de deniz kızının varlığı kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Anlatılan bu ruhların deniz kızı başlığı altında alınıp Türk toplumuna ve dünyaya tanıtılıp popülerliğinin su ruhu olarak sınırlandırılmaması olguları savunulmaktadır.

Mitoloji ve Su

Kutsal kitaplarda da geçmekte olan suyun, Dünya mitolojisinde ve Türk mitolojisinde ise sonu ve başlangıcı temsil ettiğine dair pek çok örnek görülmektedir. Doğurganlığı ve bereketi temsil eden su, yaratılışı yansıtırken; suyun karşı konulmaz arı gücü yok oluşu temsil etmektedir. Su şeffaftır ve her yere sığar, bulunduğu her şekli alır. Hayattandır su. Suya ulaşmak diğer unsurlara ulaşmaktan kolaydır. Su kimi zaman kenarında yapılan şaman ayinlerinde karşımıza çıkarken kimi zaman ise Mısır mitolojisinde olduğu gibi şiddetinden korkulduğu için bir kurban verilirken karşımıza çıkmaktadır. Su ateş gibi yakıcı değildir, hava gibi dokunulmaz ve ulaşılmaz değildir. Bu yüzden su en iyi tanınan en çok kullanılan elementtir. Halk kimi zaman çocuk sahibi olmak için sudan yararlanır fakat kimi zaman kötü davranışları yüzünden sel felaketiyle cezalandırılır. Kimi zaman suyun bereketiyle toprak yeniden doğar ve canlanır.

Bu yüzden su çoğu toplumda kutsal ve çok önemli bir yere sahiptir. Her şeyden önce su başlangıçtır.

Başlangıçta Yer Alan Su: Yaratılış Anlatıları

Yaratılış ile ilgili anlatıların ilk bölümlerinde çoğunlukla su karşımıza çıkmaktadır. Genelde ilk yaratılan evreni kaplayan unsur olarak karşımıza çıkan sudan diğer canlılar yaratılır. Anlatıların çoğunlukla dünyanın sularla kaplı olduğu ve tanrının sıkıldığı ya da başka bir etken sebebiyle dünyayı yaratmaya karar verdiği şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Babil yaratılış anlatısında başlangıçta suyun varlığından bahsedilir:

Başlangıçta sadece su ve onun üzerinde salınp duran sis mevcuttu. Baba Apsu ortaya çıktı ve tatlı suların efendisi oldu. Ana Tiamat ortaya çıktı, tuzlu suları yönetti. Her iki su birlikte aktılar. Onların oğlu Mummu, suları kaplayan sislerin içindeydi. Ne yukarıdaki gökler ne de yeryüzü henüz ortaya çıkmamıştı. Suların üstünde henüz ne bataklık ne de otlak araziler vardı. Henüz kamışlardan örülmüş barınaklar yapılmamıştı (Rosenberg 2003: 245).

İbrani mitlerinde de yaratılış anlatısında da su metaforu ile karşılaşılmaktadır:

Tanrı gökleri ve yeryüzünü yaratmak için işe koyulduğunda etrafında; kaos ve boşluktan başka bir şey yoktu. Bu yüzden Tanrı ilk gün ışığı yarattı. İkinci gün yüksek sularla alçak suları yarattı. (G. Robert, Patai; 2009:49)

İbrani mitolojisine ait bu anlatıda su önemli bir yere sahiptir. Tekvinde geçen bir bölümde de dünyanın sular kaosu olduğuna dair bir ifade geçmektedir. İsviçre anlatılarında ise yaratılış şu şekilde geçmektedir:

“Gangleri sordu: "Eğer biliyorsan anlat bana, her şey nasıl başladı?" Yüce Olan açıkladı: "Başlangıçta açık bir boşluk olan Gin- nungagap'tan başka hiçbir şey yoktu. Bu çok eski zamanda ne yukarıda göklere ne aşağıda toprağa ne kumlara ne çimenlere ne de denizin yükselen dalgalarına biçim verilmişti." Yüceye Denk Olan ekledi: "İlk oluşan dünya, Muspelhe- im'di (Savaşçıların Evi). Bu Ginnungagap'in güneyinde sıcak, parlak alevler içinde bir dünyadır. Kıvılcım ve parıldayan korlar saçar. Alevler saçan bir kılıcı olan dev Sür't tarafından korunmaktadır." Üçüncü dedi ki: "İkinci oluşan dünya Ginnungagap'in kuzeyindeki Niflheim'di (Sisler Evi). Niflheim'in ortasında hızlı ve korkunç on bir ırmağın doğup uzaklara doğru aktığı Hver- gelmir (kaynayan kazan) adında bir pınar vardır. Bu ırmakların dalgalarından oluşan köpüklü zehir sertleşti ve buza dönüştü(Rosenberg 2003: 332).”

Gangleri adında bir adam dünyanın anlamını aramak için yolculuğa çıktığı bu anlatı üç kutsal kişiyle karşılaşır onlardan dünyanın nasıl meydana geldiğini öğrenmesiyle devam etmektedir. Anlatıda suyun gücü ve dünyanın oluşumundaki etkisinden bahsedilmektedir. Afrika yerlilerinin Nijerya özelindeki anlatılarda da suya ayrı bir önem atfedilmektedir.

Başlangıçta evren yukarıda gökyüzünden aşağıda ise su ve ıssız bataklıktan oluşmaktaydı. En büyük gücün ve en yüce bilginin sahibi tanrı Olorun gökyüzüne, tanrıça Olokun uçsuz bucaksız sulara ve ıssız bataklıklara hükmederdi. Hiçbir yerde bitki, hayvan ve insanlar olmasa da Olokun, ülkesinden hoşnuttu (Rosenberg 2003: 630).

Yaratılış anlatılarının çoğu bu şekilde başlamaktadır. Türk, Babil, Kızılderili toplumlarının da yaratılış anlatıları için benzer durum geçerlidir.

Kızılderili mitolojisinde ise yaratılış hikayesi şu şekildedir:

Başlangıçta hiçbir şey yokmuş ve Büyük Ruh Maheo boşlukta yaşıyormuş. Maheo, Güç'üyle göle benzeyen ama tuzlu olan büyük bir su yaratmış. Bugüne kadar süregelen bütün yaşamı bu tuzlu sudan çıkarabileceğini Maheo biliyormuş. Maheo böyle olmasını istemiş ve artık gölün kendisi yaşam olmuş (A. Marriott, Rachlin; 1994: 36).

Maya anlatılarındaki yaratılış hikâyesinde de suya değer atfedilmektedir.

Suyun içinde yeşil ve mavi tüylerin altına yaratıcılar gizlenmişti. Bu büyük düşünürler suyun içinde sessizce konuştular. Evrende gecenin sonsuz karanlığında yalnızdılar. Birlikte ne olacağına karar verdiler. Yeryüzünün suların ne zaman yükseleceğine, ilk insanın ve tüm diğer canlı türlerinin ne zaman doğacağına, bu canlı varlıkların yaşamak için ne yiyeceklerine ve şafağın dünyayı soluk ışık seline ilk ne zaman boğacağını kararlaştırdılar. "Yaratılış başlasın!" diye heyecanla seslendi yaratıcılar. "Boşluk dolsun! Deniz çekilsin ve yeryüzü ortaya çıksın! Dünya, uyan! Böyle olsun! (Rosenberg 2003: 732)

Meksika anlatılarında yaratılış hikâyesi yine su ile ilgilidir:

Ketzalkoatl yani aydınlık olan ve Tezkatlipoka yani karanlık olan, gökyüzünden aşağı baktıklarında aşağıda yalnızca su gördüler. Canavar bir Tanrıça suyun üzerinde yüzüyor ve bulabildiği her şeyi yiyordu. Gövdesindeki her bir eklemde tüm yiyecek kaynaklarını görececek keskin gözler ve vahşi hayvanlar gibi ısırın ağızlar vardı. (Rosenberg 2003: 769)

Türk mitolojisinde yaratılış anlatıları:

Daha hiçbir şey yokken, Tanrı Kayra Han'la uçsuz bucaksız su vardı. Ay, güneş ve toprak yoktu. Tanrı Kayra Han'ın canı sıkılıyordu. O, yalnızlık içindeyken su dalgalandı. Ak Ana Akine, Tanrıya "Yarat!" dedi, yine suya gömüldü. Bunun üzerine Kayra Han kendine benzer bir varlık yaratarak "Kişi" adını verdi. Kayra Han'la Kişi, sonsuz suyun üzerinde iki siyah kaz gibi rahatça uçmaya koyuldular. (Gültepe 2015:67)

"Dünya bir deniz idi, ne gök vardı, ne bir yer,
Uçsuz, bucaksız, sonsuz, sular içreydi her yeri
Tanrı Ülgen uçuyor, yoktu bir yer konacak,
Uçuyor, arıyordu, katı bir yer, bir bucak." (Ögel, 2014: 465)

Görüldüğü gibi anlatılarda ortak olan nokta suyun varlığıdır. Çünkü su varoluşun en büyük kaynaklarından. Yaşamın var olması için hemen her anlatıda suya ihtiyaç duyulmuştur. Su Tanrı'nın var olduğu zamanda vardır. Tanrı dünyada yaşayan canlıları kimi zaman suyun üstündeyken kimi zaman suyun içindeyken yaratmaya karar verir. Okuduğumuz anlatılarda da su yaratılışın en önemli parçalarındandır.

Yok Oluşun İçinde Suyun Son Vericiliği ve Başlangıcı: Tufan

Kutsal kitaplarda ve halk anlatılarında sıkça rastladığımız ve suyun bir başka özelliğine dikkat çeken olaylardan birisi de suyun ölümcül bir güce sahip olmasıdır. İnsan, hiçbir zaman suyun sonsuz gücüne karşı koyabilecek ya da bu ölümcül felaketinden kaçabilecek güce sahip değildir. Bu yüzdendir ki tarih boyunca ona kurbanlar adanmışlardır. Büyük tufan olarak herkesçe bilinen o son; Dini kitaplarda, halk anlatılarında, mitolojik anlatılarda karşımıza benzer şekillerde çıkmaktadır. İnsanların bozuk davranışlarını cezalandırmak amacıyla tanrının insan ırkına gönderdiği bu güç, yok oluşun bir parçası olduğu gibi yeniden doğuşun da bir simgesidir. Çünkü dünya doğası gereği bir dönüşüme sahiptir. Önce başlar sonra devam eder, su ile yok olur ve su ile yeniden doğar. Yeniden toprak canlanır, hayvanlar yeniden hayat bulur. Bu yüzdendir ki su doğumun ve ölümün hep bir parçası olacaktır.

Yunan mitolojisindeki tufan hikayesi şu şekilde aktarılmaktadır:

Zeus kötü davranışları nedeniyle ölümlüleri cezalandırmak istemiştir. Önce onları yıldırımlarıyla yok etmeye karar vermiştir. Sonra çıkan yangınla Olympos Dağı'nın da tutuşacağını fark edince vazgeçmiştir. Bunun yerine; kara fırtına bulutlarını serbest bırakıp bütün dünyayı ve ölümlüleri yok etmeye karar vermiştir. (Rosenberg 2003: 147-148)

İnka anlatılarında tufan anlatılarında kahramanlar değişse de hikaye temelde aynı düzlem üzerinde kurulmaktadır.

“...dünya üzerinde yaşayan dev insan ırkını yarattı. Bu ırkın davranışı Virakoça'yı kızdırınca, bu kez Titikaka Gölü'nde yeniden ortaya çıktı. Bu ilk insanları taşa çevirerek cezalandırdı. Daha sonra büyük bir tufan yarattı. Kısa zamanda en yüksek dağların dorukları bile sular altında kaldı. Virakoça selin tüm canlıları yok ettiğinden emin olunca, yeryüzü tekrar açığa çıkana kadar suların çekilmesini sağladı. (Rosenberg 2003: 733)”

Hindistan anlatılarında da tufan hikâyesi diğerleri ile benzer bir şekilde geçmektedir:

Ateşler üç dünyadaki tüm yaşamı tükettiklerinde; Şiva- Rudra yani Vişnu'nun yıkıcı biçimi korkunç fırtına bulutları püskürtecektir. Yüreklere korku salan gök gürültüsü ve yıldırımların eşlik ettiği bulutlar, güneşi gizleyerek ve dünyayı karanlığa boğarak yeryüzünün çevresinde dolaşacaktır. Yüzyıl boyunca gündüz ve gece, dünyadaki her şey; yıkıcı sellerin derin suları altında yok oluncaya değin bir yağmur tufanı sürecektir. Ateş ve seller yaşamla birlikte tüm diğer tanrıları da yok edeceği için, korkunç tufan yanında sadece büyük tanrı Vişnu varlığını sürdürecektir (Rosenberg 2003: 513).

Anlatılarda başlangıcın ve sonun içinde yer alan su, insan ırkı için her zaman kolay ulaşılan ama her zaman korkulan bir öge olmuştur. Bu yüzden insanlar suyu korumaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Su dünyanın içinde var olan, dokunulabilen en kutsal varlıktır. Temizliği, berraklığı, yaşamı temsil etmiştir. Su önce toprağa hayat vermiştir. Toprakta doğa meydana gelmiştir. Hayvanlar doğadan beslenmişlerdir. İnsanlar ise doğa ve hayvanların varlığı ile yaşam ihtiyaçlarını karşılamışlardır. İlk medeniyetler bu yüzden su kenarlarındadır. Suyun olduğu yerde bereketli bir yaşam vardır.

Suyun Günlük Yaşamda Kullanımı

Suyun yaratılış ve tufan kısmından bahsederken yaşamı ve ölümü beraberinde taşıdığını dile getirmiştik. Buna günlük yaşamdan verilebilecek en önemli örnek yeni doğan çocuğun doğumun gerçekleşmesinin hemen ardında bulunduğu dine göre dualar okunarak yıkanmasıdır. Yine hayatını tamamlayan insanların da bulunduğu dine göre değişmekle birlikte toprağa koyulmadan, yakılmadan veya doğaya bırakılmadan önce yıkanmasıdır. Günlük hayata yansımış en önemli ölüm ve yaşam temsili dönüşümdür demek hata olmayacaktır.

Günlük yaşamın hızı içerisinde su ile ilgili pek çok şey karşımıza çıkmaktadır. Su gibi git su gibi gel, su içine yılan bile dokunmaz, arı sudan abdest almak, suya ant içmek, aşsız susuz kalmak, dereyi görmeden paçaları sıvama, balık suda gözü ise dışarıdadır, gece sudan karşıya geçilmez, suya çöp atılmaz, susamışa serap büsbütün su görünür... Gibi halk arasında yaygınlaşmış kalıp kurallar ve sözler vardır.

Türk Mitolojisinde Su

Türk mitolojisinde büyük bir öneme sahip olan su hem kağanlıkla hem de yer ile bağlantılıdır. Türk toplumu suyu her zaman kutsal kabul etmiş ve suyu korumayı amaçlamıştır. Bu yüzden insanlar sudan izinsiz suya girmemiş, suyu kirletmemeye özen göstermiştir. Suyun bir ruhu olduğunu ve dolayısıyla ona saygısızlık etmenin büyük bir cezası olduğunu düşünerek hareket etmişlerdir.

Türk mitolojik dünya modelinde ebedi başlangıç olan kaosu bildiren yaratılış sürecinde rol oynar. Yaratılışın başlıca unsuru olarak görünen su, çeşitli mitolojik sistemlerde ilk başlangıçla bağlıdır. İlk kaosu tanıtır ve onun eşdeğeri yerine ortaya çıkar. Kaosun kendi

tanımındaki en önemli yönlerden biri su kavramıyla olan bağlılığıdır. Yılın değiştiği anda suyun durması ve bir anda değişmesi, suyun ilk kaosu temsil ettiğinden ileri gelir (Beydili 2003:501).

Türklerde yer - su önemi çok büyüktür çünkü su vatan olarak kabul edilmiştir. Görevini yerine getirmeyen hakan yer ve sularla cezalandırılırdı. İyi ruhların makamı sulardır. Dede Korkut'ta da su çok yerde geçmektedir. Yine Oğuz Kağan destanında da su geçmektedir. Başkurlarda yeni gelinler suya saygı amacıyla kayın babasının su içtiği pınara ve göllere su atarlarmış. (Ögel 2013:409-507).

Dişil Bir Varlık Olarak Su

Kadın da su gibi bir başlangıcın temsilcisidir. İçinde bir canlı taşır ve onu dünyaya getirir. Tanrı bu görevi dişiyeye vermiştir.

Celal Beydili'nin *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlüğü* eserinde, su başlığı altında aldığı bölümde, kadının su ile bağlantısını anlatırken suyun doğurganlık için kabul görmüş olan anlatılarına yer vermiştir. Bölümde suyun çocuk sahibi olmada yardımcı bir öge olarak kabul edilmesi ve suyun yaratılıştaki payı ile alakalıdır. Su kadının başlangıcını sembolize eder. Su hayat verici bir başlangıç olarak ana rahminin de bir sembolüdür. Çünkü çocuk cenin gelişim sürecindeyken su ile çevrilmiştir. Eski düşüncede buna bağlı olarak içilen sudan çocuk sahibi olunacağı düşünülmüştür (Beydili 2003: 502).

Anadolu Yörüklerinde kısır kadınlar, nisan yağmurlarında yağmur suyunu içerlerse çocuk sahibi olacaklarını düşünürlermiş. Azerbaycan'da ise kısır kadınlar hamile kalabilmek için mağaralara gider mağara tavanındaki suları toplayıp içerlemiş ve bu mağarada zemin ve duvar arasındaki suyu da karınlarına sürerlermiş. Kazak, Kırgız ve Yakutlar'da ise çocuğu olmayan kadınlar; çayın kenarında bulunan ağacın altında boz at derisi üstünde geceleyerek veya kurban keserek çocuk sahibi olacaklarına inanırlarmış (Beydili 2003: 502).

Çevirisini Atilla Bağcı'nın yapmış olduğu Rusça bir derleme çalışması olan "*Hakasların Geleneksel Dünya Tasavvurlarında Su İyesinin Dişil Başlangıcı*" adlı eserde kadın ve su ilişkisi hakkında; Mitolojik düşüncede yer ve suyun başlangıçta birleşik hâlde olması, ilk ana-nine birliği hakkındaki düşüncenin aksisedasıdır. Su, kadınlık başlangıcı rolünde "ana sinesi" ve "ana rahmi/karnı"nı sembolize etmektedir. O belki, başka bir kadınlık/doğurganlık başlangıcı olarak toprakla özdeşleşebilir. Bu şekilde de su ve toprağın başlangıcını bir kişilikte canlandırma imkânı oluşur. İfadelerine yer verilmiştir. (Burnakov 2013).

Yukarıda bahsedilen çalışmada Altay ve Hakas toplumlarına ait bazı yöntemlere ve geleneklere de değinilmiştir. Hakasların geleneksel anlayışında hamile bir kadın ile taşma/kabarma dönemindeki nehrin durumu aynı anlama gelmektedir. İnsanın, hamile kadının yaşadığı eve girişi, taşan bir nehre girmek ile aynı anlamı taşır ve bu mutsuzluk, ölüm ihtimali anlamına gelir. Hakaslara ait bir diğer gelenek ise suyun kadın ruhu olarak kabul edilmesidir. Bir kişi rüyasında su görüyorsa bu kadın ruhu demektir. Suyun bulanık ya da berrak olması bu kadının iyi ya da kötü olduğunu gösterir. Yani eğer su bulanık ise kötü bir kadına, berrak ise iyi bir kadına işaret etmektedir. Altaylarda ise bir kadın doğurmadığı takdirde uzun süre yıkanmayan bir kişiden yıkanması istenir bunun sebebi bu kişinin yıkanması ile yağmurun yağacağı ve bu kadının doğuracağıdır. (Burnakov 2013).

Deniz kızı

“Solunumunu hem akciğer hem de solungaçlarıyla yapan, arka üyeleri olmayan, otçul amfibyumlardan bir hayvan.” Ya da “Denize yakın kayalıklar üzerinde şarkı söyleyen, başı ve göğsü kadın biçiminde, belden aşağısı balık kuyruklu olduğu varsayılan olağanüstü yaratık” TDK sözlükten aldığımız bu tanımları aktarmakla birlikte hepimizin aşına olduğu şu tanımları yapmak doğru olacaktır: Deniz kızı üst formu insan biçiminde alt formu yani belden aşağısı balık formunda olan günümüzde bile gerçekliği sorgulanan bir olağanüstü varlıktır. Deniz kızları genel olarak kadın formunda algılanıyor olsalar da bu forma sahip erkek varlıklardan da söz edilmektedir. Genel anlatılarda deniz kızları; uzun parlak saçlara sahip, çoğunlukla mavi parlak pullarla kaplı kuyukları olan göz kamaştıran güzelliğe sahip; büyüleyici sesleri olan, suda yaşayan canlılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özhan Öztürk, deniz kızlarını şu şekilde anlatmıştır:

Nilüfer ve sus süsenlerinin açtığı durgun sulu göller ve deniz kıyılarında yaşayan deniz kızlarının benzer özelliklere sahip erkeleri de vardır. İnsanların içine karıştıkları zaman eteklerinin ıslaklığından kendilerini ele verirler. İyi kalpli inşalara yardım eden, tüm periler gibi müzik, oyun ve dansın koruyucuları olmalarına karşın bazen büyüleyici şarkılarıyla genç erkek ve kızları suyun derinliklerine çekerek boğdukları da bilinmektedir. (Öztürk 2016).

Deniz Karakurt ise Deniz kızlarını konuşmayan; yeşil, siyah, kahverengi veya sarı saçlı, balık kuyruklu, genelde okyanuslarda ve bazen de nehirlerde yüzen doğaüstü insansılar olarak tanımlarlar. Deniz kızı hikâyeleri neredeyse evrenseldir. (Karakurt 2012: 278). Bilinen ilk deniz kızı hikâyesi M.Ö. 1.000 yılında Asurlularda görülmüştür. Perilerin daha romantik yönünü temsil ettiğine inanılan deniz kızları mitlerin içinde en masum olanlarıydı, hastalık vb. çaresiz durumdaki kişilerin rüyalarına girerse, karşılıklarına çıkarsa iyileşecekleri inancı yaygındı. Deniz kızları modern rüya tabirlerinde de yardımseverdir, rüyada peri görmek en ümitsiz hayallerin gerçek olacağına işaretler. Ayrıca deniz kızları nehirlerde ve tatlı su göllerinde de yüzebilirlerdi. Deniz kızları çoğu zaman daha iyilikseverdirler ve insanların yaralarını tedavi ederler. Bazı efsanelere göreyse, deniz kızları kendilerine söylenen dilekleri yerine getirirler. (Karakurt 2012: 278).

Cengiz Kurt, *Resimli - Türk Mitoloji Sözlüğünde* deniz kızını iki şekilde anlatmıştır: Göğüsleri iri; gözleri kaşsız, siyah ve iridir. İskelelerde saçlarını gümüş tarağı ile tarar. Yarı kadın yarı balık denizde yaşayan çok güzel bir dişi varlıktır. (Kurt 2019: 97-98).

Deniz kızları, suda yaşarlar, iyi niyetli olanları gibi çok tehlikeli olanları da vardır. Balık formundadırlar. Genelde güzelliklerinde bahsedilir. İnsanları güzel sesleri ya da güzellikleri ile kandırıp suyun derinliklerine çekebilirler. Kılık değiştirebilirler. Asıl amaçları suyu korumaktır. Su onların evidir. Deniz kızları bazen karşımıza erkek olarak da çıkabilmektedir.

Deniz kızı efsaneleri

Deniz kızları ile ilgili anlatıların M.Ö. 5.000 yılına kadar dayandığı söylenmektedir. Bu anlatıların en büyük sebebi olarak ise bir deniz canlısı olan denizineklerinin olabileceği söylenmektedir. Mitolojik olarak ise kabul gören ilk anlatı bugünün Suriye’inde M.Ö. 1.000 yılında Asurlularda görülmüştür. Asur kraliçesi Semiramis'in annesi Atargatis, ölümlü bir çobana âşık olan ölümsüz bir Tanrıçadır. Fakat âşık olduğu genç çoban ölür ve o da bir balığa

dönüşmek için bir göle atlar. Ama su, onun mükemmel vücudunu ve doğasını gizlemez, bunun yerine ona bir balık kuyruğu ve suda nefes alabilme yetisi verir. İlk Atargatis betimlemeleri insan kafası ve bacakları olan bir balık şeklindedir (wiki 2021).

Yunan efsanelerinin birinde ise büyük İskender'in kız kardeşinin öldükten sonra bir deniz kızına dönüştüğü anlatılmaktadır.

Kuzeybatı Avrupa'da anlatılan bir masala göre ise; bir gemici gemiden inerken denize dönerek kendisine iyi davranırsa asla karada ev sahibi olmayacağına dair bir söz vermiştir. Bunu duyan yedi deniz kızı istediğini ona vermiştir. Uzun yıllar sonra zengin olarak karaya dönen denizci evlenmeye karar verir. Düğün gecesinin olduğu gece denizden çıkan yedi deniz kızı; denizciyi ve evini denizin derinliklerine çeker. (Öztürk 2018)

En çok bilinen anlatılardan birisi de Roma mitolojisine ait Neptün ve kızlarıdır. Neptün tasviri genelde elinde üç dişi olan zıpkınlı bir adam olarak karşımıza çıkar. Suların ve zorda kalan denizcilerin koruyucusu olan Neptün'ün kızları da onun gibi suyun derinliklerinde yaşarlar. Neptün'ün kızları güzellikleri ve duygusallıkları ile bilinirler deniz kızı formunun bir örneği olan bu kızlara denizciler korktukları için yaklaşmak istemezler. Çünkü sinirlendiklerinde bütün mürettebatı suyun derinliklerine çekebilirler. Bunun yanında Neptün'ün kızları insanlara âşik olur ve aşklarına karşılık alamadıkları için ciddi hastalıklar geçirirler.

En yaygın bilinen bu anlatıların başka formlarına birçok mitolojide rastlamak mümkündür. Sevdiği genci görebilmek için deniz kızı kılığına giren Tanrıça anlatıları da karşımıza çıkmaktadır. Bu anlatıların birleştiği ortak çerçeve şudur; deniz kızları özel güçleri olan kutsal varlıklardır. İstediklerinde kılık değiştirebilir kimi zaman bir kuğu kılığına kimi zaman bir kuş kılığına girebilir kimi zaman insanlar gibi insanların arasına karışabilirler. Fakat deniz kızları insanların korktuğu varlıklar olmuşlardır. Bunu sebebi de sinirlenmeleri halinde insanları suyun derinliklerine çekip boğma ihtimalleridir. Deniz kızının sesini duymak, gözüne bakmak, etkileyici kuyruğuna bakmak popüler kültürde en çok bilinen insanların ölümle karşılaşma sebepleridir. Varoluşları suyu korumaya yönelik bu olağanüstü varlıklar halk arasında korkunç anlatılara kaynaklık etmişlerdir. Bunun neticesinde de insanoğlu, suya daha temkinli yaklaşmıştır.

Türk Mitolojisinde Deniz Kızları

Türk mitolojisinde deniz kızı olarak adlandırılmış bir başlık olmamakla birlikte bazı su ruhlarını ifade ederken deniz kızına benzetilmektedir deniliyor. Peki, bu benzerlik neden deniz kızıdır şeklinde değiştirilmiyor? Türk mitolojisinde her şeyin bir ruhu olduğunu biliyoruz. Suyunda ruhu vardır. Suyu korumak için de bazı şekillere sahip ruhların, doğaüstü varlıkların olduğuna dikkat çeken anlatılara yer verilmektedir. Suyun başlı başına kutsal kabul edilmesi tabii ki suyun korunmasını gerektirecektir. Dünya mitolojisinde karşımıza çeşitli özelliklerde çıkan bu koruyucu varlıklar Türk mitolojisinde de benzer özellikleriyle yer almaktadır.

Ak Ana

Ak Ana, sudan çıkarak Tanrı'ya yaratma ihamını vermiştir ve yaratılıştaki büyük bir payı vardır. Dünyanın yaratılışında var olan Ak Ana, Türk mitolojisindeki ilk deniz kızı olarak kabul edilebilir.

Henüz hiçbir şey yaratılmamışken ve yalnızca uçsuz bucaksız bir su varken, sonsuz sulardan çıkarak, Tanrı Ülgen'e yaratma ilhamını vererek sulara tekrar dalmıştır. Işıktan (cismen olmayan) bir bedeni vardır. Başında gücü simgeleyen ve taca benzeyen zarif boynuzları bulunur. Alt kısmında deniz kızı gibi çok uzun bir balık kuyruğu bulunur. Kuyruğu hafif maviye çalan bir renktedir. Etrafında denizyıldızları dolaşır. Hayatın başlangıcına dair ne varsa hepsine ruh vererek yaşam döngüsünü başlatmıştır. Akdeniz'de yaşar. (Karakurt 2012: 44) Azerbaycan anlatılarında benzer özelliklere sahip Aka adında bir Tanrıça'dan bahsedilmektedir.

Çay Ninesi / Su Sahibi

Yaşlı kadın kılığında, çayda (ırmakta) yaşadığına inanılır. "Çay Ninesi" köprüden geçerken suya çok bakılırsa kızar ve insanın başını döndürür. Baş dönen insanın gözleri kararır ve çaya düşer. Su Sahipleri'nin hepsi suda yaşarlar. İnsanlara da hiçbir zarar vermezler. Onların yaşadıkları sarayın girişi, nehirlerin derinliklerinde bir taşın altındadır. Bu "Su Sahibi'nin adına; Kazaklar "su perisi", Türkmenler "suv adamı", Özbekler de "su atvastisi" derler. (Beydili 2003:138).

Su İyesi

Ak giysiler giyinirler. Suları korurlar. Kuş ve yılan kılığına girebilirler. Yaşadıkları suyun derinliklerindeki büyük bir kayanın altında bulunan geçitten girilen bir sarayda yaşarlar. Bazıları deniz kızı gibi balık kuyrukludurlar. Maviye çalan renkleri vardır. Etraflarında yüzen ve ışıldayan mavi renkli balıklar tasvir edilirler. Kimi zaman boynuzlu olarak betimlenir. (Karakurt 2012:184-185).

Su iyesini küstürülürse, zarar verici bir hal alır. Mitolojik inanişâ göre, Suya girildiği veya suya atıldığı zaman selam verilir. Aksi halde su iyesi sinirlenip beddua eder veya zarar verirdi. Kötü kâbusları alıp gitmesi ya da iyi rüyaları aydınlatması için rüyalar akarsuya anlatılırdı. Su iyesi, iyelerin en üstünü ve en güçlüsü sayılırdı. İnsan biçimde bir motif gibi düşünülen bu iye, uzun boylu, uzun saçlı, iri göğüslü ve kocaman karnı olan bir kadın kılığında düşünülürdü (Beydili 2003:507).

Diğer Ruhlar

Su ana: İskelede saçlarını gümüş tarağı ile tarar.

Su ata: Genelde nehirlerin, göllerin, sazlıkların en derin köşesinde yaşar. Kıyıya çıkmayı sevmez ve insanların gözüne de görünmezmiş. Kendisini huzursuz eden insanları hiç sevmez. Irmağın en derin yerlerine giren insanlara kızarak onları dibe çeker. Suyu pisleten insanlardan ve o insanların yaşadığı köylerden nefret eder. Sakin bir günde birden nehrin veya gölün dalgalanması, bağlağların (barajların), bütetlerin (bentlerin) veya su değirmenlerinin yıkılması kızgınlığının işaretleridir (Karakurt 2012:184).

Suyla Hanım: Su Tanrıçası. Gölleri, ırmakları ve su kaynaklarını korur.

Yayak: Sular saltanatının padişahı olan Şülgen'in kızı Nerkez Ural'ın oğlu Yayak. Ne kadar yaşarsa hiç yaşlanmıyor ve yakışıklılığında da bir şey kaybetmiyor. Işıktan yaratılan bu varlık, sudan çıkan bir parça ete dönüşeceğini ve öleceğini bitiyor. Çünkü onun yeri sular âlemidir, inanişâ göre sulara yaşayan varlıklar, yeryüzündekilerden farklı olarak yaşlanmaz, hastalanmaz ve çirkinleşmezler. Suda yaşadıkları için, ölüm de onlara uzaktır (Beydili 2003:503).

Türk mitolojisinde geçen; su ruhları, Tanrıçaları, iyeleri olarak kabul edilen olağanüstü varlıklardan en çok bilinenlerine yer verdik. Deniz kızlarının sularda yaşadığını, genel kabullerde güzel olduğunu ama aynı zamanda çok tehlikeli ve öldürücü olduklarına değinmiştik. Ele almış olduğumuz bu olağanüstü varlıklarla aynı özelliklere sahip su ruhlarıdır. Asıl amaçlarının suya gelebilecek tehlikelerden suyu korumak olduğunu bildiğimiz deniz kızlarıyla Türk mitolojisindeki su koruyucuları aynı amaçla birleşmişlerdir. Yer yer şekil olarak da benzerlik göstermiştir. O halde Türk mitolojisinde var olan bu varlıkları deniz kızı olarak nitelendirmek mümkündür.

Sonuç

Dünya mitolojisinde önemli bir yere sahip olan deniz kızlarının Türk mitolojisindeki yerini sorgulayarak başladığımız bu yazıda Türk mitolojisindeki deniz kızı unsurunun varlığını kanıtlanmaya çalışılarak dikkatleri çekmek amaçlanmıştır. Bunu yaparken değinmemiz gereken en önemli unsur suyun varlığı ve kutsallığıydı. Su hem Türk mitolojisinde hem de dünya mitolojisinde geniş bir öneme sahiptir. Çoğu anlatıda güçlü ve kutsal olarak karşımıza çıkan su hem yaratılışta hem de dünyanın sonunun anlatıldığı anlatılarda en önemli görevi üstlenmiştir. Anlatılarda ki bu önemi suyun günlük yaşamda da önemli bir yere geçmesini sağlamış ve su ile ilgili çeşitli tabular, inançlar, sözler üretilmiştir.

Suyun dişiliği üzerinde de durduğumuz bu yazıda Türk dünyasına ait bazı anlatılara yer verdik. Su ve kadının doğumu temsil etmesi. Birbiri ile bağlantısı üzerinde durduktan sonra deniz kızı ifadesinin ne anlama geldiği, bir olağanüstü varlığa deniz kızı diyebilmek için hangi özelliklerinin olması gerektiğini ifade ederek Türk mitolojisinde deniz kızı diyebileceğimiz olağanüstü varlıklara yer verdik.

Ele almış olduğumuz dünya mitolojisinde büyük bir yere sahip, popüler kültür ürünlerinde sunumu kolaylıkla yapılan deniz kızları Avrupai bir kimliğe büründürülmüştür. Türk mitolojisinde de aynı önemle irdelenmesi ve popülerliğinin artırılması amacıyla kanıtlamaya çalıştığımız deniz kızı tabirine uygun, Türk mitolojisinde var olan olağanüstü varlıklarının kapsamının genişletilerek, detaylanması gerekli olduğunu düşündüğümüz bu konu; geniş araştırmalar sonucunda daha kalıcı cevaplar almamızı sağlayacaktır.

Kaynakça

Beydili, C. (2003). *Türk Mitolojik Sözlüğü*. Ankara: Yurt-Kitap Yayın.

Burnakov, A. V. (2013). Hakasların Geleneksel Dünya Tasavvurlarında Su İyesinin Dişil Başlangıcı. *Türk Dünyası*, 9-22.

Doğru, S. (2023). "Türk Mitolojisinde Alkarısı ve Rize Yöresi Anlatılarına Yansımaları: Cazi Örneği", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4/1: 47-62.

Graves , R., & Patai, R. (2009). İbrani Mitleri. İstanbul: Say Yayınları.

Karakurt, D. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü*. Türkiye: Deniz Karakurt.

Karakurt, D. (2012). *Türk Mitolojisi Ansiklopedisi*. Türkiye: Deniz Karakurt.

Kurt, C. (2019). *Resimli -Türk Mitoloji Sözlüğü*. Cengiz Kurt.

Marriott, A., & Rachlin, C. K. (1994). *Kızılderili Mitolojisi*. (Ü. Özünlü, Çev.) Ankara: İmge Yayınevi.

Ögel, B. (2014). *Türk Mitolojisi 2. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ögel, B. (2014). *Türk Mitolojisi Cilt 1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Öztürk, Ö. (2018, Ocak 25). *Özhan Öztürk Makaleleri*. Haziran 28, 2021 tarihinde Resimli - Türk Mitoloji Sözlüğü adresinden alındı

Rosenberg, D. (2003). *Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*. Ankara: İmge Yayınevi.

TDK. (2021, Mayıs 30). <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

Vikipedi. (2021, Haziran 28). Haziran 29, 2021 tarihinde Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/Deniz_k%C4%B1z%C4%B1#Antik_Yak%C4%B1n_Do%C4%9Fu adresinden alındı

Extended Abstract

“Before everything, there was water. There was no earth, no moon, no sky, and no sun. There was only the Dimi God Kayra Khan (Kuday), but she was alone and bored, a voice from water said to her, “create.” She also created someone like herself and called her Kişi.”

(Altai creation epic introductory sentence)

The creation myth of the Altai is conversant in other nations. The creation myth is conveyed in Native American mythology as follows; *“In the beginning, there was nothing, The Great Spirit Maheo was living in emptiness. Maheo created large water that resembled a lake, but was salty to create a world and living creatures...”*. In the first chapter of the book of Genesis, it is stated as follows. *“The original (first) state of the universe is a chaos of waters.”* In Babylonia legends; *“when there is no earth or Sky, Apsu, the God of Water, has added his water to the water of Tiamat (God of disorder and disorder). As a result, the whole world occurred.”* Similar narratives occur in many mythologies. These narratives are the beginning of the existence of the universe and living things. The most important element in these narratives is water. So, water was the first element created.

All living things were created from water, which is the beginning of creation. Water is widely used both in narratives and among the public; it is known to have meanings such as refinement and purification. Water, considered to be the essence of the universe, represents fertility, birth, and lethality. However, water is the easiest element to reach. For these reasons, the need to protect the water was needed. To protect water, the extraordinary creatures that live on the watersides, lakes, and rivers are described in legends. We often see these extraordinary beings in literary works and films of Western origin. The upper part of this depiction is the human and the lower part is mermaids (Fish tale). There are Mermaid narratives all over of the world. these mermaids have different characteristics.

Depictions of mermaids were first said to in It is said to date back 5000 b.c. But the first accepted narrative is a legend of Atagatis belonging to the Assyrians from 1000 b.c. Mermaids, who have entered narratives all over the world, appear in some myths with their beauty and impressiveness, while in some myths they appear with their lethality. The mermaids, which are generally beautiful and impressive and can disguise themselves as human beings whenever they want; It is an extraordinary entity whose reality from time to time is questioned today. This depiction, which can be not only female but sometimes male; It shows itself in various ways in Turkish mythology as in every nation.

Water in Turkish mythology; It is of great importance, water, which is the beginning of the world, will bring the end of the world. “Ak ana”, who has an important share in creation, can actually be considered as the first mermaid in Turkish mythology. “Ak ana” depiction fits the one-to-one half human and half fish depiction, but in order to be able to call a water spirit a mermaid, it is necessary to look at its other features. In Turkish mythology; A little different from the stories in other nations, they appear as entities whose main purpose is to protect water from direct damage to water. Everything that is touched and seen in Turkish mythology has a soul. For this reason, water also has a soul and a protector. It would not be wrong to call these

beings who own water mermaids, instead of accepting them as evil beings who only protect water.